

Juan Gabriel Vásquez

De geheime geschiedenis van
Costaguana

Vertaald door Brigitte Coopmans

SIGNATUUR

2010

Kikkerbuiken, Chinezen en burgeroorlogen

Laten we er maar niet omheen draaien: de man is dood. Nee, dat is niet genoeg. Ik zal preciezer zijn: de Romanschrijver is dood (zo, met een hoofdletter). U weet wel over wie ik het heb. Nee? Goed, dan probeer ik het nog eens: de Grote Romanschrijver van de Engelse taal is dood. De Grote Romanschrijver van de Engelse taal, Pool van geboorte en meer zeeman dan schrijver, die het van mislukte zelfmoordenaar tot levende klassieker schopte, van ordinaire wapensmokkelaar tot Parel aan de Britse Kroon, is dood. Dames en heren, Joseph Conrad is dood. Ik laat het nieuws ongedwongen tot me komen, alsof er een oude vriend binnenwandelt. Maar dan realiseer ik me, toch met enige droefheid, dat ik er mijn hele leven op gewacht heb.

Ik begin te schrijven met alle Londense kranten (hun microscopisch kleine lettertjes, hun opeengepakte, smalle kolommen) voor me opengevouwen op het groene leer van mijn bureaublad. Via de pers, die in mijn leven zulke uiteenlopende rollen heeft gespeeld – het soms bijna heeft verwoest en soms zijn kleine beetje glans heeft gegeven – verneem ik over de hartaanval en de omstandigheden eromheen: zuster Vinten die was langsgeweest, de kreet op de benedenverdieping, het lichaam dat uit de leesstoel glijdt. Via de opportunistische journalistiek woon ik de begrafenis in Canterbury bij; opdringerige verslaggevers tonen me hoe de kist naar beneden wordt gelaten en de grafsteen wordt geplaatst, die grafsteen vol spelfouten (een missende k, een verkeerde klinker in een van de namen). Vandaag, 7 augustus 1924, terwijl in mijn verre Colombia de honderdvijfde verjaardag van de slag bij Boyacá wordt gevierd, wordt hier in Engeland met veel vertoon getreurd

om het wegvallen van de Grote Romanschrijver. Terwijl in Colombia de overwinning van de onafhankelijkheidstroepen op de strijdkrachten van het Spaanse Rijk wordt herdacht, is hier, in de aarde van dat andere Rijk, voorgoed de man begraven die mij heeft bestolen ...

Maar nee.

Nog niet.

Het is nog te vroeg.

Het is nog te vroeg om te vertellen over de aard en toedracht van die diefstal; het is nog te vroeg om te vertellen welke buit er is ontvreemd, welke motieven de dief had, welke schade het slachtoffer heeft geleden. Ik hoor de vragen al door de zaal gonzen: wat kunnen een beroemd romanschrijver en een arme, anonieme, verbannen Colombiaan met elkaar gemeen hebben? Lezers, heb geduld. U moet niet meteen alles willen weten, niet zelf op onderzoek uitgaan, geen vragen stellen, want deze verteller zal in de loop van het verhaal als een brave huisvader in al het nodige voorzien. Met andere woorden: laat het maar aan mij over. Ik beslis wel wanneer en hoe ik vertel wat ik vertellen wil, wanneer ik iets verzwijg, wanneer ik iets onthul, wanneer ik me verlies in de krochten van mijn geheugen omdat ik daar nou eenmaal zin in heb. Ik zal het hebben over onwaarschijnlijke moorden en bizarre ophangingen, over stijlvolle oorlogsverklaringen en slordige vredesakkoorden, over branden en overstromingen, intrigeschepen en complottreinen; maar in zekere zin is alles wat ik u vertel erop gericht om voor mezelf en anderen schakeltje voor schakeltje de keten van gebeurtenissen te duiden die leidde tot de ontmoeting waartoe mijn leven was voorbestemd.

Want ja, het lot, die onplezierige aangelegenheid, heeft in dit alles zijn portie verantwoordelijkheid. Conrad en ik, door talloze meridianen van elkaar gescheiden geboren, onze levens getekend door het verschil der hemisferen, hadden een gemeenschappelijke toekomst, die vanaf het eerste begin zelfs voor de grootste scepticus duidelijk was geweest.

Wanneer zoiets zich voordoet, wanneer twee mensen die ver weg van elkaar geboren worden, zijn voorbestemd elkaar tegen te ko-

men, kun je achteraf een soort kaart uittekenen. Meestal is de ontmoeting eenmalig: Franz Ferdinand loopt in Sarajevo Gavrilo Princip tegen het lijf en zichzelf, zijn vrouw, de negentiende eeuw en alle Europese zekerheden worden aan flarden geschoten; generaal Uribe Uribe komt in Bogotá twee timmerlieden tegen, Galarza en Carvajal, en sterft niet veel later in de buurt van het Plaza Bolívar, met een bijl in zijn hoofd en de last van meerdere burgeroorlogen op zijn schouders. Conrad en ik zijn elkaar slechts één keer tegengekomen, maar een hele tijd daarvoor was het al eens bijna gebeurd. Tussen die twee momenten verstreek zevenentwintig jaar. Het moment waarop onze wegen elkaar net niet kruisten, toen we elkaar op een haar na misten, deed zich voor in 1876, in de Colombiaanse provincie Panama; het andere – het echte, het noodlottige –, eind november 1903. En dat was hier, in de Babelse, imperiale, decadente stad Londen. Hier, in de stad waar ik nu zit te schrijven en waar hoogstwaarschijnlijk de dood mij wacht, de stad van grijze luchten en de geur van steenkool, waar ik ben terechtgekomen om redenen die zich niet zo makkelijk laten duiden, hoewel het mijn plicht is dat toch te doen.

Net als vele andere mensen uit vele andere oorden was ik naar Londen gevlucht vanwege de historische gebeurtenissen waarmee ik te maken kreeg, of liever gezegd, vanwege de historische gebeurtenissen in het land waarmee ik te maken had. Met andere woorden: ik was naar Londen gegaan omdat de geschiedenis me uit mijn land had verdreven. Met weer andere woorden: ik was naar Londen gegaan omdat de geschiedenis er al lang geleden tot stilstand was gekomen: hier gebeurde niets meer, alles was al bedacht en uitgevoerd, alle ideeën waren al voorbijgekomen, alle imperiums waren al verrezen en alle oorlogen gestreden, en ik zou voorgoed gevrijwaard zijn van de verschrikkingen die de Grote Momenten in de Kleine Levens kunnen aanrichten. Mijn vertrek naar Londen was dan ook een daad van noodweer; de jury zal dit in zijn oordeel over mij moeten laten meewegen.

Want ook ik zal in dit boek worden aangeklaagd, ook ik zal plaatsnemen in het welbekende bankje, hoewel de geduldige lezer ettelijke pagina's zal moeten doorlopen om erachter te komen

waarvan ik mezelf beschuldig. Ik, die hiernaartoe ben gekomen op de vlucht voor de Grote Geschiedenis, ga nu een hele eeuw terug, naar de basis van mijn kleine geschiedenis, en zal proberen de wortels van mijn ongelukkige lot aan een diepgaand onderzoek te onderwerpen. Gedurende die nacht, de nacht dat we elkaar ontmoetten, heeft Conrad dit verhaal van mij gehoord; en nu, beste lezers – lezers die over mij zullen oordelen, Lezers van de Jury – is het uw beurt. Want het welslagen van mijn relaas leunt op deze veronderstelling: alles wat Conrad te weten kwam, moet u ook weten.

(Maar er is nog iemand ... Eloísa, ook jij moet kennismaken van deze memoires, deze bekentenissen. Ook jij moet, wanneer het moment daar is, zelf tot vrijspraak of veroordeling komen.)

Mijn verhaal begint in februari 1820, vijf maanden nadat Simón Bolívar triomfantelijk de hoofdstad van mijn net bevrijde land was binnengetrokken. Elke geschiedenis heeft een vader, en deze begint met de geboorte van de mijne: don Miguel Felipe Rodrigo Lázaro del Niño Jesús Altamirano. Miguel Altamirano, bij zijn vrienden bekend als de Laatste Renaissancist, werd geboren in Santa Fe de Bogotá, die schizofrene stad die in het vervolg zonder onderscheid ook wel Santa Fe of Bogotá of zelfs die Klotestad zal worden genoemd; terwijl mijn grootmoeder zich vastgreep aan de haren van de vroedvrouw en met haar gekrijs de slaven de stuipen op het lijf joeg, werd op een steenworp afstand de wet aangenomen waarmee Bolívar, als vader des vaderlands, de naam voor dat gloednieuwe land koos, en werd het plechtig gedoopt. De republiek Colombia – dat schizofrene land dat later ook nog Nieuw-Granada en de Verenigde Staten van Colombia en zelfs dat Kloteland zal worden genoemd – stond dus nog maar in de kinderschoenen, en de lijken van de gefusilleerde Spanjaarden waren nog vers, maar behalve misschien die overbodige doopplechtigheid is er geen historische gebeurtenis die de geboorte van mijn vader inluit of markeert. Ja, ik geef toe, ik ben in de verleiding geweest om zijn geboorte te laten samenvallen met de onafhankelijkheidsverklaring – ik had maar een paar maanden hoeven smokkelen. (En ik vraag me toch af: wie

had het wat kunnen schelen? Sterker nog, wie had het opgemerkt?) Ik hoop maar dat u met deze bekentenis uw vertrouwen in mij niet verliest. Lezers van de Jury: ik weet dat ik geneigd ben tot revisio-nisme en mythevorming, ik weet dat ik soms buiten mijn boekje ga; maar ik keer altijd snel terug naar de basis van mijn verhaal, naar de lastige regels van precisie en waarachtigheid.

Mijn vader was – ik zei het al – de Laatste Renaissancist. Ik kan niet zeggen dat hij blauw bloed had, daar hoefde je in de nieuwe Republiek niet meer mee aan te komen, maar wat er door zijn aderen vloeide had een, laten we zeggen, donkerrode, misschien paarse kleur. Zijn huisonderwijzer, een broze, ziekelijke man die zijn opleiding in Madrid had genoten, onderwees mijn vader op zijn beurt met de *Don Quichot* en Garcilaso; maar de jonge Altamirano, die op zijn twaalfde al een onverbetterlijke rebel was (naast een erbarmelijke literatuurcriticus), stelde alles in het werk om de literatuur van die Spanjaarden die ooit naar de nieuwe wereld waren gekomen, de Stem van de Bezetter, verre van zich te houden, en hij kreeg het voor elkaar. Hij leerde Engels om Thomas Malory te kunnen lezen en ondertekende een van zijn eerste gepubliceerde gedichten, een hyperromantisch, sentimenteel gedrocht waarin Lord Byron met Simón Bolívar werd vergeleken, met 'Lancelot van het Meer'. Later kwam mijn vader erachter dat Byron eigenlijk met Bolívar had willen vechten en dat hij louter door toeval in Griekenland terecht was gekomen; sindsdien verdrongen zijn gevoelens voor de romantici uit Engeland en van overal langzaam maar zeker de culturele erfenis waaraan zijn volwassen omgeving trouw en toegewijd was geweest.

Wat trouwens vrij makkelijk ging, want op zijn twintigste was mijn vader, de creoolse Byron, al wees. Zijn moeder was door de pokken gedood; zijn vader (heel wat verhevener) door het christendom. Mijn grootvader, een kolonel van aanzien die de dragonders van verscheidene Spaanse regimenten had bevochten, was in de zuidelijke provincies gestationeerd toen er op last van de progressieve regering vier kloosters werden gesloten en zag de eerste opstanden waarbij het geloof met de bajonet werd verdedigd. Een van die rooms-katholieke, apostolische bajonetten, een van die

stalen punten in de kruistocht van het geloof, doorboorde hem maanden later; het nieuws van zijn dood bereikte Bogotá op hetzelfde moment dat de stad zich gereedmaakte om de aanval van die christenrevolutionairen af te weren. Maar Bogotá, of Santa Fe, was net als de rest van het land verdeeld, en het volgende zou mijn vader voorgoed bijblijven: vanuit het raam van het universiteitsgebouw zag hij de inwoners van Santa Fe een Christus in generaalsuniform ronddragen en kreten als ‘dood aan de joden’ roepen, en hij verbaasde zich erover dat daarmee op zijn doodgestoken vader werd gedoeld; vervolgens ging hij weer verder met de dagelijkse bezigheden in het leslokaal, waar hij een medestudent met een puntig, scherp instrument in de lijken zag snijden die net van het slagveld kwamen. Want er bestond voor de creoolse Byron destijds niets, maar dan ook niets leukers dan directe getuige te zijn van de fascinerende vooruitgang van de medische wetenschap.

Hij had zich ingeschreven bij rechten om aan de wens van mijn grootvader tegemoet te komen, maar op een gegeven moment zat hij alleen nog het eerste deel van de dag over de wetboeken gebogen. Op donjuaneske wijze tussen twee liefdes verscheurd stond mijn vader elke ochtend om vijf uur op voor zijn hoorcolleges over misdadaadefinities en eigendomsverwerving; na de middagpauze begon zijn verborgen, of geheime, of parallelle leven. Hij had voor de woekerprijs van een halve real een hoed met esculaap aangeschaft om niet door de bewaking te worden betrapt, en elke dag verbleef hij tot vijf uur 's middags stiekem op de medicijnenfaculteit om urenlang toe te kijken hoe jonge knullen als hijzelf, jongens van zijn leeftijd die niet intelligenter waren dan hij, onverschrokken het onbekende terrein van het menselijk lichaam verkenden. Mijn vader wilde erbij zijn toen zijn vriend Ricardo Rueda in zijn eentje de tweeling haalde die een Andalusische zigeunerin in het geheim ter wereld bracht, maar ook toen hij het neefje van Don José Ignacio de Márquez, professor Romeins recht aan de universiteit, aan zijn blindedarm opereerde. En terwijl dit allemaal gebeurde, werden op een paar straten van de universiteit andere, niet-chirurgische ingrepen met niet minder verstrekkende gevolgen verricht, want in de pluchen zetels van een ministerie vlijden

zich twee mannen met een ganzenveer neer om het verdrag van Mallarino-Bidlack te ondertekenen. Op grond van artikel xxxv gaf het land dat thans Nieuw-Granada heette, de Verenigde Staten het alleenrecht om de landengte van de provincie Panama te exploiteren en verplichtten de Verenigde Staten zich, onder andere, om strikt neutraal te blijven in binnenlandse politieke aangelegenheden. En hier begint het gedonder, hier begint ...

Maar nee.

Nog niet.

Over een paar bladzijden zal ik hier meer over vertellen.

De Laatste Renaissancist behaalde zijn meesterstitel, maar ik zeg er meteen bij dat hij er nooit zijn werk van heeft gemaakt: al zijn tijd werd opgeslokt door zijn werkzaamheden ten behoeve van de Verlichting en de Vooruitgang. Op zijn dertigste had hij voor zover bekend nog nooit een vriendin gehad, terwijl zijn staat van dienst als oprichter van benthamiaanse/revolutionaire/socialistische/girondijnse kranten zich schrikbarend uitbreidde. Er was geen bisschop die hij niet had beledigd, geen voorname familie die hem niet de toegang tot hun huis of de omgang met hun dochters had ontzegd. (Op het Colegio de la Merced, een onlangs opgerichte school voor de allerchicste jongedames, was zijn naam taboe.) Mijn vader begon er een fijn talent voor te ontwikkelen om zich onbemind te maken en deuren in zijn gezicht dichtgesmeten te krijgen, en de society van Santa Fe deed van harte mee aan de algehele uitsluiting. Het deed hem weinig: hij herkende zijn eigen land niet meer – grenzen waren verschoven of dreigden te verschuiven, het was van naam veranderd, de politieke structuur was *mobile come una donna* – en de regering waarvoor mijn grootvader het leven had gelaten, was volgens deze lezer van Lamartine en Saint-Simon afgeleden naar het meest starre ultraconservatisme.

Op het toneel verschijnt Miguel Altamirano, activist, idealist, optimist; Miguel Altamirano, meer nog dan liberaal radicaal, anti-klerikaal. Tijdens de verkiezingen van 1849 was mijn vader een van de mensen die de stof hadden gekocht voor de spandoeken met het opschrift 'Leve López, schrik van de conservatievelingen'

die door heel Bogotá hingen; hij was een van de mensen die zich voor het congres hadden verzameld om de mannen die voor een nieuwe president gingen stemmen (met succes) te intimideren; na de verkiezing van López, de kandidaat van de jonge revolutionairen, was hij een van de mensen die – in de krant waarvoor hij toen schreef, ik weet niet meer welke, *El Mártir* of *La Batalla* – om uitzetting van de jezuïeten hadden gevraagd. Reactie van de reactionaire gemeenschap: tachtig in het wit geklede meisjes met bloemen in de hand verzamelden zich voor het presidentieel paleis om tegen de maatregel te protesteren; mijn vader noemde ze in zijn krant ‘instrumenten van het obscurantisme’. Tweehonderd dames van onbetwistbare afkomst deden de demonstratie nog eens dunnetjes over, waarop mijn vader een pamflet verspreidde met de titel ‘Wie jezuïeten zaait zal moeders oogsten’. De priesters in dat Nieuw-Granada, van hun rechten en privileges beroofd, gingen zich in de loop der maanden steeds harder opstellen en de sfeer van intimidatie nam toe. Als reactie daarop sloot mijn vader zich aan bij de vrijmetselaarsloge Estrella del Tequendama. De besloten bijeenkomsten gaven hem het gevoel dat hij samenzweerde (ergo, dat hij leefde) en het feit dat hij door zijn superieuren werd vrijgesteld van de fysieke beproevingen gaf hem het idee dat de vrijmetselarij voor hem een soort natuurlijke habitat was. Door zijn bemiddeling kon de tempel twee jonge priesters ‘catechiseren’; zijn opzieners beloonden dit succes met vervroegde bevorderingen. En op zeker moment in dat korte proces vond mijn vader, een jonge soldaat op zoek naar veldslagen, een strijd die hem aanvankelijk niet zo belangrijk, bijna onbetekenend voorkwam, maar die uiteindelijk, via allerlei omwegen, zijn leven zou veranderen.

In september 1852, terwijl er over heel Nieuw-Granada een kleine zondvloed neerdaalde, hoorde mijn vader van een oude studiegenoot, een liberaal net als hij, maar niet zo’n twistzoeker, over de Nieuwste Wandaad tegen de God van de Vooruitgang: pater Eustorgio Valenzuela, die zichzelf had uitgeroepen tot spirituele waakhond van de Universiteit van Bogotá, had via onofficiële weg het gebruik van menselijke kadavers voor pedagogische, anatomische

en academische doeleinden verboden. Chirurgen in opleiding moesten maar praktijkervaring opdoen met kikkers, ratten of konijnen, zei de pater, maar het menselijk lichaam, schepping van de hand en de wil van God, heilig omhulsel van de ziel, was onschendbaar en moest met eerbied worden behandeld.

‘Middeleeuws!’ schreeuwde mijn vader ergens in drukletters. ‘Achtergebleven paap!’ Maar er was niets aan te doen: pater Valenzuela had een hecht netwerk van getrouwen en al snel namen de pastoors van de omliggende dorpen Chía, Bosa en Zipaquiré maatregelen om te voorkomen dat de studenten uit de zondige stad hun heil in andere mortuaria zouden zoeken. Het universiteitsbestuur werd door gezinsvaders (van goeden huize) onder druk gezet en was voordat een en ander helemaal was doorgedrongen al voor de chantage gezwicht. Op de ontleedtafels van de universiteit kwam de ene na de andere opengesneden kikker voorbij – de buik wit en poreus, met een paars scheidslijntje van het scalpel – en in de keuken werd de helft van de kippen voor de soep gebruikt en de andere helft naar oogheelkunde gestuurd. Het lijkenembargo werd onderwerp van gesprek in de salons en besloeg enkele weken later belangrijke krantenrubrieken. Mijn vader kondigde de oprichting van het Nieuwe Materialisme aan en haalde in allerlei manifesten gesprekken met diverse autoriteiten aan: ‘Op de ontleedtafel,’ zeiden sommigen, ‘is mijn ontleedmes nog nooit op een ziel gestuit.’ Anderen, die verder gingen (en niet zelden anoniem bleven): ‘De Heilige Drie-eenheid is inmiddels een andere: de Heilige Geest is vervangen door Laplace.’ De al dan niet vrijwillige volgelingen van pater Valenzuela stichtten op hun beurt het Oude Spiritualisme en kwamen met hun eigen portie getuigen en reclameslogans op de proppen. Ze konden met feitelijke, overtuigende informatie komen: Pascal en Newton waren trouwe, praktiserende christenen geweest. Ze konden met een goedkoop, maar daardoor nog niet minder doeltreffend gezegde komen: twee slokken uit de beker der wetenschap leidden tot atheïsme, maar drie slokken brachten je terug bij het geloof. En zo ging de kwestie voort (of niet voort, beter gezegd).

De stad werd het strijdtoneel van aasgieren. Radicale studenten,

maar ook de fanatieke volgelingen van pater Valenzuela, loerden met de hebberige blik van een handelsman op de choleradoden die sinds een jaar incidenteel het San Juan de Dios-ziekenhuis verlieten. Wanneer een patiënt die was opgenomen met symptomen als braken en kramp wel erg dorstig of kouwelijk werd, kwamen de geruchten op gang en de politieke krachten in actie; dan arriveerde pater Valenzuela om het heilige oliesel toe te dienen en de zieke (de huid blauw uitgeslagen, de ogen diep in de schedel weggezakt) onderwijl een testament te laten ondertekenen waarin ondubbelzinnig de volgende bepaling was opgenomen: 'Ik sterf in de naam van Jezus Christus; ik stel mijn lichaam niet ter beschikking van de wetenschap.' Mijn vader publiceerde een artikel waarin hij de priesters ervan beschuldigde de zieken de genade Gods te onthouden tenzij ze zo'n voorgedrukt testament ondertekenden, en de priesters beschuldigden de materialisten ervan diezelfde zieken niet alleen de genade Gods, maar zelfs de *tartarus emeticus* te onthouden. En te midden van deze lijkenpikkerij nam niemand de tijd om zich af te vragen waar die ziekte nou eigenlijk vandaan was gekomen en hoe ze tot op zesentwintighonderd meter boven zeeniveau had kunnen geraken.

En op dat moment kwam, zoals wel vaker in de geschiedenis en zeker in die van mij, het toeval tussenbeide, en wel in de gedaante van een buitenlander, een man-van-elders. (Wat de angst van de spiritualisten alleen maar deed toenemen. Opgesloten als ze zaten in een onherbergzame woestijn op zo'n tien dagen reizen van de Caribische kust – en 's winters soms wel het dubbele –, hadden de volgelingen van pater Valenzuela zich in een positie genesteld van waaruit ze, als een soort paard met oogkleppen, al wat van buiten kwam met het diepste wantrouwen bejegenden.) Mijn vader werd in die dagen gezien met een man die niet uit de stad kwam. Men zag hen samen uit het observatorium komen, de Commissie voor Volksgezondheid en Hygiëne bezoeken of het huis van mijn grootouders binnengaan om tussen de brandnetels in de achtertuin, ver van het bedienend personeel, geheime besprekingen te voeren. Maar het personeel, dat bestond uit twee voormalige slavinnen, tevens weduwes, en hun tienerkinderen, bediende zich van listen

waar mijn vader niet op was voorbereid, en zo kwam eerst de straat, vervolgens het huizenblok en daarna de hele wijk te weten dat de bewuste man met haperende tong sprak (vanwege Beëlzebub, zei Valenzuela), dat hij de eigenaar was van een trein en dat hij de Universiteit van Bogotá alle dode Chinezen kwam verkopen die ze maar hebben wilde.

‘Als we de doden van hier niet mogen gebruiken,’ hoorde men mijn vader zeggen, ‘zullen we ze ergens anders vandaan moeten halen. Als christelijke doden verboden zijn, zullen we andere moeten nemen.’

En dat leek de ergste vermoedens van het Oude Spiritualisme te bevestigen.

Onder de achterdochtigen was ook pastoor Echavarría van de Sint-Thomaskerk, een man die jonger was dan Valenzuela en een stuk, maar dan ook echt een stuk feller.

En die buitenlander?

Die man-van-elders?

Een paar woorden over dit personage, of enige correcties, beter gezegd. Hij sprak niet met haperende tong, maar met een Bostons accent; hij was geen eigenaar van een trein, maar een vertegenwoordiger van de Panama Railroad Company, en hij kwam de universiteit geen dode Chinezen verkopen, maar ... Goed, goed, hij kwam de universiteit wél dode Chinezen verkopen, of dat was althans een van zijn missies in de hoofdstad. Moet ik vertellen wat voor zich spreekt? Dat zijn missie succesvol was? Mijn vader en de materialisten zagen zich door de tegenpartij met de rug tegen de muur gezet; ze waren wanhopig, natuurlijk, want dit was meer dan zomaar een debat in de pers, het was een beslissende slag in de lange strijd van het Licht tegen de Duisternis. De komst van de man van de Spoorwegmaatschappij – Clarence heette hij, een zoon van protestantse ouders – was door de voorzienigheid beschikt. Er lag niet meteen een overeenkomst, daarvoor waren nog een paar brieven nodig, een paar volmachten, een paar financiële prikkels (Valenzuela noemde dat steekpenningen). Maar in juli kwamen er via Barranquilla en Honda vijftien vaten met ijs uit de gloednieuwe

stad Colón, die pas een paar maanden eerder gesticht was. In elk vat zat een dubbelgevouwen Chinese koelie die recentelijk was overleden aan dysenterie of malaria, of zelfs aan de cholera die voor de Bogotánen inmiddels tot het verleden behoorde. Vanuit Panama vertrokken vele andere naamloze lijken naar vele andere bestemmingen en dat zou zo doorgaan zolang de werkzaamheden aan de spoorlijn niet uit het moeras kwamen waarin ze zich destijds bevonden, zolang ze niet op een terrein aanbelandden waar een kerkhof kon worden aangelegd dat de beproevingen van het klimaat tot de Dag des Oordeels kon doorstaan.

De dode Chinezen hadden een verhaal te vertellen. Wees gerust, lieve Eloísa, dit is niet zo'n boek waarin de doden spreken of priesters na het drinken van een warm brouwseltje van de aarde opstijgen. Maar ik hoop dat ik me toch een dichtertelijke vrijheid mag veroorloven, en ik hoop tevens dat het niet de enige zal zijn. De universiteit betaalde voor de Chinezen een nooit bekendgemaakt bedrag, dat volgens sommigen echter niet hoger was dan drie peso's per dode, wat erop neerkwam dat een naaister met drie maanden werk een lijk kon kopen. Al snel konden de jonge chirurgen hun scalpels in de gele huid laten zinken; en terwijl die Chinezen daar koud en bleek een strijd tegen hun eigen ontbinding voerden, vertelden ze over de spoorlijn van Panama. Ze vertelden dingen die nu iedereen weet, maar die destijds voor de overgrote meerderheid van de dertigduizend inwoners van de hoofdstad helemaal nieuw waren. De plaats van handeling verschuift nu naar het noorden (in de ruimte) en een paar jaar terug (in de tijd). En hiermee belanden we, zonder verdere kunstgrepen dan mijn heerschappij over dit relaas, in Coloma, Californië. Het is het jaar 1848. Nog preciezer: het is 24 januari. Timmerman James Marshall heeft de lange, kronkelige weg vanuit New Jersey afgelegd om het einde van de wereld te veroveren en daar een houtzagerij te vestigen. En terwijl hij staat te graven, ziet hij iets glinsteren in het zand.

De wereld staat op zijn kop. En plotseling beseft men aan de oostkust van de Verenigde Staten dat de goudroute over die obscure landengte loopt, door die provincie van dat obscure land dat van naam verandert, dat moorddadige stuk jungle met als enige

gezegende eigenschap dat het het smalste punt van Midden-Amerika is. Nog geen jaar later nadert het stoomschip *Falcon* de Panamese Bahía Limón en vaart plechtstatig de monding van de Chagres op, met aan boord honderden Amerikanen met rammelende potten en pannen, jachtgeweren en pikhouwelen, als mobiele kakofonieorkesten, die luidkeels vragen waar in godsnaam de Stille Oceaan ligt. Sommigen komen het te weten; van hen bereikt een deel zijn plaats van bestemming. Anderen blijven onderweg achter, gestorven aan de koorts – niet de goudkoorts, maar die andere –, samen met de dode muilezels, dode mannen en dode muilezels zij aan zij in het groene slijk van de rivier, geveld door de hitte van die zompige moerassen waar de bomen geen licht doorlaten. Zo is het: deze herziene versie van El Dorado, deze Goudroute die op het punt staat in gebruik te worden genomen, is een plek waar de zon niet bestaat, waar het lichaam verlept van de hitte, waar je met je vinger door de lucht zwaait en hem er drijfmat uithaalt, alsof hij uit de rivier komt. Deze plek is de hel, maar het is een hel van water. En ondertussen roept het goud en moet men iets doen om die hel te doorkruisen. In één oogopslag overzie ik het land: terwijl mijn vader in Bogotá om de uitzetting van de jezuïeten vraagt, voltrekt zich in de jungle van Panama, waar de ene biels na de andere wordt gelegd, waar de ene arbeider na de andere bezwijkt, het wonder van de spoorlijn.

En de vijftien Chinese koelies die later op de lange ontleedtafels van de Universiteit van Bogotá liggen, waar ze een afwezige student hebben laten zien waar de lever zit en hoe lang de dikke darm is, die vijftien Chinezen die al donkere vlekken op hun rug (als ze op hun rug liggen) of borst (als ze andersom liggen) beginnen te vertonen, die vijftien Chinezen zeggen trots in koor: wij waren daar. Wij hebben ons een weg door de jungle gebaad, wij hebben in die drassige grond gegraven, wij hebben het ijzer en de bielen gelegd. Een van die vijftien Chinezen vertelt mijn vader zijn verhaal, en mijn vader, die gebogen over het stramme lichaam louter uit renaissancistische nieuwsgierigheid achter een rib kijkt, luistert aandachtiger dan hij denkt. Wat zit er achter die rib? Mijn vader vraagt om een tang en na een poosje komt de tang met een bam-

boesplinter uit het lichaam. En nu begint die praatgrage, schaamteloze Chinees mijn vader te vertellen met wat voor geduld hij die bamboescheut geslepen heeft, hoe voorzichtig en vakkundig hij hem in de modderige aarde stak, met wat voor kracht hij zich op de scherpe punt stortte.

Een zelfmoordenaar? vraagt mijn vader (we moeten toegeven dat dit geen bijster intelligente vraag is). Nee, antwoordt de Chinees, hijzelf was het niet geweest, de weemoed was hem fataal geworden, en eerder nog de malaria ... Moeten zien hoe zijn zieke vrienden zich verhingen met de touwen van de Spoorwegmaatschappij, de pistolen van de opzichter wegnamen om zich een kogel door het hoofd te jagen; moeten aanzien dat er in die zompige moerassen geen fatsoenlijk kerkhof kon worden aangelegd en de slachtoffers uit de jungle aldus in vaten met ijs de wereld over gingen, dát was zijn dood geworden. Ik, zegt de Chinees, met een huid die al blauw begint uit te slaan en een geur die al bijna ondraaglijk is, ik, die bij leven de Spoorlijn van Panama heb aangelegd, zal vanuit de dood helpen hem te financieren, net als de andere negenduizendnegenhonderdachtennegentig dode arbeiders – Chinezen, negers en Ieren – die nu de universiteiten en ziekenhuizen overal ter wereld aandoen. Ach, wat kan een lichaam reizen ...

Dit alles vertelt de dode Chinees aan mijn vader.

Maar wat mijn vader hoort, is toch lichtelijk anders.

Mijn vader hoort geen relaas van persoonlijke tragedies, hij ziet de dode Chinees niet als de naamloze arbeider zonder bekende verblijfplaats aan wie men onmogelijk een graf kan geven. Hij ziet hem als een martelaar en hij ziet de geschiedenis van de spoorlijn als een heus epos. De trein tegen de jungle, de mens tegen de natuur ... De dode Chinees is een afgezant van de toekomst, een voorpost van de beschaving. De Chinees vertelt hem dat op dat schip, de *Falcon*, de met cholera besmette passagier was meegekomen, de direct verantwoordelijke voor de tweeduizend doden in Cartagena en de honderden in Bogotá; maar mijn vader bewondert die passagier, die alles heeft achtergelaten om dwars door de dodelijke jungle de belofte van het goud na te jagen. De Chinees vertelt mijn vader over de kroegen en bordelen die met de komst

van de buitenlanders in Panama als paddenstoelen uit de grond zijn geschoten; voor mijn vader is elke dronken arbeider een arthurische ridder, elke hoer een amazone. De zeventigduizend bielzen van de spoorlijn zijn zeventigduizend profetische voorlopers van onze tijd. De spoorlijn die dwars over de landengte loopt, is het middelpunt van de wereld. De dode Chinees is niet meer zomaar een afgezant van de toekomst, hij is een Engel van de Aankondiging, denkt mijn vader, en hij is gekomen om hem, tussen het afval en de dorre bladeren van zijn trieste leven in Bogotá, de vage maar lichtende belofte van een beter leven te tonen.

Het woord is aan de verdediging: het was niet uit waanzin dat mijn vader de hand van de dode Chinees afhakte. Het was niet uit waanzin – nooit van zijn leven had mijn vader zich helderder in zijn hoofd gevoeld – dat hij de hand bij een van de slagers van Chapinero liet schoonmaken en hem in de zon (de schaarse Bogotáanse zon) te drogen legde. Met bronzen schroeven liet hij hem op een kleine sokkel die van marmer leek bevestigen en hij zette hem op een plank in zijn boekenkast, tussen een uit elkaar vallende editie van *Der deutsche Bauernkrieg* van Engels en een olieverfminiatuur van mijn grootmoeder, met sierspeld, uit de school van Gregorio Vásquez. De enigszins gestrekte wijsvinger wees met elk van zijn kale kootjes de weg die mijn vader moest nemen.

De vrienden die destijds bij mijn vader over de vloer kwamen, zeiden dat het klopte, dat carpus en metacarpus inderdaad naar de Panamese landengte wezen zoals een moslim naar Mekka buigt. Maar hoe graag ik mijn relaas ook de richting op zou sturen die de gedroogde, ontvleesde vinger aangeeft, eerst moet ik me concentreren op andere gebeurtenissen in het leven van mijn vader, die op een goede dag in dat jaar onzes Heren 1854 de straat op ging en van getuigen hoorde dat hij geëxcommuniceerd was. De lijkenstrijd lag alweer zo ver in het verleden dat het even duurde voordat het een met het ander in verband werd gebracht. Op een zondag, terwijl mijn vader in de vrijmetselaarsloge de titel Achtbare Meester (pro tempore) kreeg, richtte pastoor Echavarría vanachter zijn preekgestoelte in de Sint-Thomaskerk zijn beschuldigende vinger naar hem. Miguel Altamirano had onschuldig bloed aan zijn han-

den. Miguel Altamirano handelde in de ziel van de doden met de duivel als bondgenoot. Miguel Altamirano, verklaarde pastoor Echavarría voor zijn publiek van gelovigen en fanaten, was de officiële vijand van God en de Kerk.

Mijn vader vatte de zaak, gezien de omstandigheden en wat eraan vooraf was gegaan, op als een grap. Op een paar meter afstand van het protserige kerkportaal bevond zich de minder in het oog springende en vooral profane voordeur van de drukkerij; diezelfde zondag laat op de avond leverde mijn vader zijn artikel voor *El Comunero* in.

(Of was het *El Temporal*? Het is misschien overbodig om zo precies te zijn, maar het zit me toch dwars dat ik niet meer weet in welke kranten en bladen mijn vader publiceerde. *La Opinión*? *El Granadino*? *La Opinión Granadina* of *El Comunero Temporal*? Het heeft geen zin. Lezers van de Jury, vergeef me mijn slechte geheugen.)

Maar goed, welke krant het ook was, mijn vader leverde zijn artikel in. Hieronder volgt geen letterlijke weergave, maar de versie die in mijn herinnering bewaard is gebleven en die in de geest volgens mij wel aardig overeenkomt: ‘Een onderontwikkelde zwartrok, zo een die het geloof tot bijgeloof en de christelijke ritus tot sektarisch heidendom heeft gemaakt, heeft zich het recht toegeëigend mij te excommuniceren, daarmee voorbijgaand aan het oordeel van de prelaat en met name dat van het gezond verstand’, schreef hij voor de hele Bogotáanse gemeenschap. ‘Ondergetekende heeft, in zijn hoedanigheid van Meester in de Aardse Rechten, Spreekbuis van de Publieke Opinie en Pleitbezorger van Beschaafde Waarden, een uitgebreide volmacht gekregen van de gemeenschap die hij vertegenwoordigt, en deze heeft besloten de zwartrok met gelijke munt terug te betalen. Bijgevolg wordt pastoor Echavarría, God weigere zijn ziel, geëxcommuniceerd uit de gemeenschap van beschaafde mensen. Vanaf het preekgestoelte van de Sint-Thomaskerk heeft hij ons uit zijn gemeenschap gebannen; vanaf het preekgestoelte van Gutenberg bannen wij hem uit de onze, en wel met onmiddellijke ingang.’

De rest van de week verliep zonder incidenten. Maar de zaterdag erop zaten mijn vader en zijn radicale kameraden in café Le Boulevardier, op een steenworp afstand van de binnenplaats van de Universiteit van Bogotá, samen met de leden van een Spaans theatergezelschap dat in die dagen door Latijns-Amerika toerde. Het stuk dat ze hadden opgevoerd, een soort *Le Bourgeois Gentilhomme* waarin de bourgeois was vervangen door een door twijfels geplaagde priesterstudent, was door de aartsbisschop al publiekelijk veroordeeld, en voor *El Comunero*, of *El Granadino*, was dat voldoende. Als redacteur van (onder andere) de rubriek varia had mijn vader de acteurs voor een uitgebreid interview gevraagd; het interview was al afgenomen, die middag – de journalist borg zijn aantekeningenboekje en de Waterloo vulpen die een vriend voor hem uit Londen had meegebracht op –, en onder het genot van meerdere glazen brandy bespraken de aanwezigen de kwestie Echavarría. De acteurs zaten te speculeren over de volgende zondagsmis en zetten hele realen in op de inhoud van de preek, toen er ineens een heftige plensbui viel en de mensen op straat op een kluitje onder het afdak bij de voordeur kwamen staan, pontificaal voor de ingang. Een geur van natte poncho's vulde de ruimte; de vloer van de bar werd glad van de druipende broeken en laarzen. Toen beval een hoge stem mijn vader overeind te komen, om zijn zitplaats af te staan.

Mijn vader had pastoor Echavarría nog nooit gezien; hij had het nieuws over zijn excommunicatie via derden vernomen en de ruzie had zich tot dusver beperkt tot het gedrukte woord. Toen hij omhoogkeek, zag hij een lang, kurkdroog priestergewaad voor zich en een zwarte, dichtgeklapte paraplu, de punt in een glimmend, kwikzilveren plasje, op het handvat rustten lichtjes twee vrouwelijke handen. Opnieuw sprak de hoge stem: 'Opstaan, ketter.' Ik moet geloven wat mijn vader me jaren later zou vertellen: dat het uitblijven van zijn antwoord niet arrogant bedoeld was, maar dat de vaudeville-achtige situatie – een pastoor die een bar binnenkomt, een droge pastoor tussen al die natte mensen, een pastoor wiens vrouwenstem zijn dreigende gebaren ontkrachtte – hem zo overrompelde dat hij even niet wist hoe hij reageren moest. Echavarría

interpreteerde zijn stilzwijgen als minachting en ging opnieuw in de aanval: ‘Opstaan, goddeloze.’

‘U zegt?’

‘Opstaan, godslasteraar. Opstaan, joodse moordenaar.’

Waarop hij mijn vader met de punt van de paraplu een tikje tegen zijn knie gaf, of misschien twee; en op dat moment ging het helemaal mis.

Als een duveltje uit een doosje sloeg mijn vader de paraplu weg (hij hield er een natte, enigszins rode hand aan over) en stond op. Echavarría prevelde iets verontwaardigds, een ‘Hoe durft u’ of iets dergelijks. Ondertussen keerde mijn vader, wellicht in een korte flits van helderheid, de priester de rug toe om zijn jas te pakken en zonder zijn vrienden aan te kijken te vertrekken, en hij zag de klap niet aankomen; evenmin zag hij – hij zou er nog vaak op terugkomen en smeekte dan dat we hem moesten geloven – hoe zijn eigen hand zich als vanzelf sloot en met alle kracht op het verongelijkte pruilmondje, op de onbehaarde, bepoederde lip van pastoor Echavarría afvloog. Er kwam een hol, krakend geluid uit diens kaak, het priestergewaad zweefde als het ware naar achteren, de laarzen onder het gewaad gleden weg in de plas en de paraplu kwam een fractie eerder dan zijn eigenaar op de grond terecht.

‘Je had het moeten zien,’ zou mijn vader me veel later vertellen, aan zee, met een glas brandy in zijn hand. ‘Op dat moment was de stilte oorverdovender dan die plensbui.’

De acteurs stonden op. De radicale kameraden stonden op. En elke keer als ik dit verhaal in herinnering roep, denk ik: als mijn vader alleen was geweest of zich niet in een studentengelegenheid had bevonden, had hij na het pijnlijke voorval een woedende meute tegenover zich gekregen die in staat was geweest hem ter plekke te lynchen; maar afgezien van een enkel anoniem scheldwoord vanuit de menigte, afgezien van de dodelijke blikken van de twee onbekenden die Echavarría overeind hielpen, zijn paraplu opraaptten, zijn gewaad afklopten (met een extra tikje op het priesterlijke achterwerk), gebeurde er niets. Echavarría beende onder het spuien van scheldwoorden die niemand een geestelijke in Santa Fe de Bogotá ooit had horen bezigen, onder het uiten van

dreigementen die je eerder van een Marseillaanse zeeman zou verwachten, Le Boulevardier uit, en daarmee was de nieuwste confrontatie ten einde. Mijn vader bracht een hand naar zijn gezicht en voelde dat zijn wang gloeide; hij nam afscheid van zijn gezelschap en liep door de regen naar huis. Twee dagen later werd er 's ochtends vroeg, nog voordat het licht was, op zijn deur geklopt. De huishoudster deed open, maar zag niemand. Geen wonder, want er was niet aangeklopt, maar met een hamer een affiche op zijn deur gespijkerd.

Het anonieme schotschrift vermeldde geen impressum, maar de inhoud sprak verder voor zich: gelovigen die deze regels lazen, werden aangespoord de ketter Miguel Altamirano niet te groeten en hem brood, water en vuur te weigeren; de ketter Miguel Altamirano werd aangemerkt als door de duivel bezeten; en het werd beschouwd als een deugdzaame daad, waarmee men de gratie Gods kon verkrijgen, om hem zonder scrupules als een hond dood te knuppelen.

Mijn vader rukte het van de deur, liep weer naar binnen, zocht de sleutel van het rommelhok en pakte een van de twee pistolen die in de hutkoffer van mijn grootvader waren meegekomen. Toen hij naar buiten liep haalde hij, om geen sporen achter te laten, ook de restjes papier weg die nog onder het spijkertje op de houten deur waren blijven zitten; even later realiseerde hij zich dat zijn behoedzaamheid weinig zin had, want op het korte stukje tussen zijn huis en de drukkerij waar *La Opinión* werd gedrukt, kwam hij hetzelfde affiche wel tien of vijftien keer tegen. Sterker nog, hij werd ook geconfronteerd met de wijzende vingers en beschuldigende stemmen, met de lange arm van de katholieke aanklager die hem, zonder enige vorm van proces, tot vijand had uitgeroepen. Mijn vader was er weliswaar aan gewend om de aandacht te trekken, maar niet dat er in die aandacht zulke kwade bedoelingen scholen. Op de houten balkons stonden de aanklagers (met hangende kruizen op hun borst), en het feit dat niemand hem durfde toe te schreeuwen, was bepaald geen geruststelling, maar eerder de bevestiging dat hem een duisterder lot wachtte dan alleen de publieke ongenade. Hij liep met het verfrommelde schotschrift in zijn hand de druk-

kerij binnen en vroeg de eigenaars, de gebroeders Acosta, of ze konden zien van welke persen het afkomstig was; maar hij had geen geluk. De middag bracht hij door in de handelsassociëteit, waar hij trachtte uit te vinden wat zijn kameraden ervan dachten en hoorde dat in radicale kringen al een besluit was genomen: ze zouden met alle middelen terugslaan, elke kerk in brand steken en elke geestelijke vermoorden als Miguel Altamirano ook maar een haar werd gekrenkt. Hij voelde zich minder eenzaam, maar hij voelde ook dat de stad een ramp nabij was. Daarom liep hij bij het vallen van de avond naar de Sint-Thomaskerk om pastoor Echavarría op te zoeken, in de veronderstelling dat twee mannen die elkaar met woorden te lijf waren gegaan, zich net zo makkelijk met woorden weer konden verzoenen. Maar de kerk was leeg.

Of bijna.

Want achterin was een donkere massa te onderscheiden, of althans wat mijn vader, bij binnenkomst verblind door de plotselinge overgang van licht naar duisternis, daarvoor aanzag gedurende de tijd dat zijn netvlies zich met al zijn kegeltjes en staafjes aan de nieuwe situatie aanpaste. Nadat hij een rondje door de gangpaden had gemaakt, nadat hij zich achter het koor – op verboden terrein – had begeven, de deur van de sacristie had gezocht, de twee uitgesleten stenen treetjes af was gelopen en een bedachtzame, beschaafde knokkel had uitgestoken om twee keer te kloppen, koos mijn vader een bankje met uitzicht op de vergulde ornamenten van het altaar en ging zitten wachten, al wist hij niet zo goed met welke woorden hij die fanaat kon overtuigen. En toen hoorde hij iemand zeggen: ‘Dat is hem.’

Hij draaide zich om en zag dat de donkere massa zich in tweeën splitste. Een gestalte in priestergewaad, niet die van pastoor Echavarría, liep met de rug naar hem toe de kerk uit; een man met hoed en poncho, een soort enorme bel op pootjes, kwam door het middenpad in de richting van het koor gelopen. Mijn vader stelde zich voor dat vanonder de panamahoed, in dat donkere gebied waaruit spoedig menselijke gelaatstrekken zouden opdoemen, de ogen van de man hem onverholen opnamen. Mijn vader keek om zich heen. Vanaf een olieverfschilderij werd hij in de gaten gehouden door

een bebaarde man die zijn wijsvinger (goed omhuld met vlees en huid, niet zoals die van zijn dode hand) in de open wond van Christus stak. Op een ander schilderij stonden een man met vleugels en een vrouw die met een al even gevulde vinger naar een bladzijde in haar boek wees; mijn vader herkende de Aankondiging des Heeren, maar de engel was geen Chinees. Niemand leek bereid hem uit de penibele situatie te redden; en ondertussen kwam de man in poncho geruisloos naderbij, alsof hij over een laagje olie gleed. Mijn vader zag dat hij espadrilles droeg; hij zag de opgerolde broekspijpen en hij zag, onder de rand van de poncho, de smerige punt van een mes bungelen.

Geen van tweeën zei iets. Mijn vader wist dat hij de man daar niet kon doden, niet omdat hij op zijn vierendertigste nog nooit iemand had omgebracht (er is altijd een eerste keer, en mijn vader kon net zo goed met een pistool overweg als ieder ander), maar omdat hij al bij voorbaat veroordeeld zou zijn als hij dat zonder getuigen zou doen. Mensen moesten het zien, ze moesten de provocatie zien, de aanval, zijn noodweer. Hij stond op, liep naar de zijbeuk en beende met grote passen naar de hoofdingang; in plaats van hem te volgen, liep de man terug naar het middenpad, en zo trokken ze bank voor bank parallelle lijnen, terwijl mijn vader liep te bedenken wat hij zou doen wanneer ze bij de laatste kwamen. Hij telde ze snel af: zes banken, nog vijf, nog vier.

Drie banken.

Nog twee.

Nog een.

Mijn vader stak zijn hand in zijn zak en spande de haan van zijn pistool. Toen ze beiden de deur van de kerk naderden, toen de parallelle lijnen samenkwamen, sloeg de man zijn poncho opzij en ging de hand met het mes naar achteren. Mijn vader hief zijn schietklare pistool op, richtte op het midden van de borst, dacht aan de trieste gevolgen van wat hij op het punt stond te doen, aan de nieuwsgierigen die de kerk binnen zouden stormen zodra ze de knal hoorden, aan de rechtbank die hem zou veroordelen voor moord met behulp van de getuigenverklaring van die nieuwsgierigen, aan mijn grootvader doorboord met de bajonet en de Chinees

doorboord met de bamboescheut, aan het vuurpeloton dat hem tegen een ruwe muur zou zetten, en hij zei bij zichzelf dat hij niet thuis hoorde in de rechtbank of op het schavot, dat hij uit eergevoel zijn aanvaller zou doden maar dat het volgende schot voor zijn eigen borst zou zijn.

En hij schoot.

‘En ik schoot,’ zou mijn vader tegen me zeggen.

Maar hij hoorde zijn eigen pistool niet afgaan, of eigenlijk was het meer alsof zijn schot een weergaloze echo produceerde, een weerklank die zijn gelijke in de wereld niet kende, want op hetzelfde moment bereikte hem, vanaf het aangrenzende Plaza de Bolívar, het oorverdovende geknal van talloze andere wapens. Het was 17 april, net na middernacht, en de eerbiedwaardige generaal José María Melo had zojuist een staatsgreep gepleegd en zichzelf tot dictator van die arme, verwarde republiek uitgeroepen.

Zo is het: de Engel van de Geschiedenis had mijn vader gered – voorlopig althans, zoals we straks zullen zien –, simpelweg door een van zijn vijanden in te ruilen voor een andere. Mijn vader schoot, maar niemand hoorde zijn schot. Toen hij de straat op liep, waren alle deuren dicht en alle balkons uitgestorven; de lucht rook naar buskruit en paardenstront en in de verte waren het gejoel, de voetstappen op de kasseien en, uiteraard, de onophoudelijke schoten al te horen. ‘Ik wist het meteen. Het waren de klanken die een burgeroorlog inluiden,’ zou mijn vader me vertellen, op orakelachtige toon. Zo profileerde hij zich graag; in de tijd dat we met elkaar leefden (die niet zo lang heeft geduurd), legde hij vele malen zijn hand op mijn schouder en keek me dan met een plechtig opgetrokken wenkbrauw aan om me te vertellen dat hij zus voorspeld had, dat hij zo had zien aankomen. En dan begon hij over een gebeurtenis waarvan hij indirect getuige was geweest en zei vervolgens: ‘Dat zag je van mijlenver aankomen.’ Of: ‘Ik snap niet dat ze het niet doorhadden.’ Ja, dat was mijn vader: de man die vanaf zekere leeftijd, puur omdat hij er zo van langs had gekregen van de Grote Gebeurtenissen – die hem soms hadden gered, maar meestal veroordeeld –, het eigenaardige verdedigingsmechanisme ontwikkelt

om ze te voorspellen vele jaren nadat ze zich hadden voorgedaan.

Maar laat me hier even een korte kanttekening plaatsen, een nieuw zijsprongetje maken. Want ik heb altijd geloofd dat de geschiedenis van mijn land die nacht liet zien dat ze in elk geval gevoel voor humor heeft. Ik had het over de Grote Gebeurtenis. Ik pak mijn vergrootglas erbij en bestudeer haar nader. En wat zie ik? Waar heeft mijn vader het aan te danken dat hij op onwaarschijnlijke wijze zijn straf ontloopt? In het kort: op een avond in januari komt generaal Melo dronken terug van een militair banket en loopt bij aankomst op het Plaza de Santander, waar zijn kazerne ligt, een korporaal genaamd Quirós tegen het lijf, een arme, arge-loze knul die op dat tijdstip zonder verlof op straat rondhangt. Melo spreekt hem hierop aan, de korporaal valt uit zijn rol en geeft een brutaal antwoord, en generaal Melo kan geen betere straf bedenken dan ter plekke zijn zwaard te trekken en hem met één houw de strot af te snijden. Verontwaardiging alom binnen de Bogotóanse gemeenschap, afkeuring alom jegens het militarisme en het geweld. De officier van justitie dient een aanklacht in; de rechter staat op het punt een arrestatiebevel uit te vaardigen tegen de verdachte. Melo denkt, feilloos geredeneerd: de beste verdediging is niet de aanval, maar de dictatuur. Hij had het veteranenleger onder zijn bevel en maakte gebruik van waar het voor diende. Wie kan hem dat kwalijk nemen?

Ik geef toe, het nu volgende is niet meer dan roddel en achterklap, de bekende kletspraat – onze nationale sport – maar, caveat emptor, ik vertel het gewoon toch. Volgens andere versies is het namelijk zo dat korporaal Quirós te laat terugkeert in zijn kazerne nadat hij in een straatgevecht verwickeld is geraakt, en dat hij al gewond is als hij Melo tegenkomt; in weer andere versies hoort Quirós van de aanklachten tegen de generaal en spreekt hij hem op zijn sterfbed vrij van alle verantwoordelijkheid. (Is dit geen mooie? Er hangt de mystiek omheen van een meester-leerlingverhouding, van mentor en protegé. Ze heeft iets ridderromanachtigs, wat mijn vader ongetwijfeld prachtig vond.) Maar deze uiteenlopende verklaringen buiten beschouwing gelaten, staat er maar één ding onomstotelijk vast: generaal Melo, met zijn kleffe, achterovergeplakte

haar en zijn gezicht als van een Mona Lisa met onderkin, was het instrument waarvan de geschiedenis zich bediende om zich te bescheuren over het lot van onze jonge republieken, die slecht uitgevoerde uitvindingen waarop men geen patent heeft kunnen nemen. Mijn vader had iemand vermoord, maar die realiteit zou in het niets verdwijnen toen een andere man, om zijn eigen berechting als ordinaire crimineel te ontlopen, besloot de aanval te openen op die grootse zaken waar elke Colombiaan met trots over spreekt: Vrijheid, Democratie, de Instituties. En de Engel van de Geschiedenis, die met zijn jakobijnenmuts op als toeschouwer in de zaal zit, valt van zijn stoel van het lachen.

Lezers van de Jury, ik weet niet wie de eerste is geweest die de geschiedenis met een toneelstuk heeft vergeleken (die eer komt mij niet toe), maar één ding is zeker: die scherpzinnige geest kende het tragikomische karakter van ons Colombiaanse theater niet, een creatie van middelmatige dramaturgen, een constructie van prutserige decorontwerpers, een productie van gewetenloze zakenlieden. Colombia is een toneelstuk in vijf bedrijven dat iemand ooit in klassieke versvoeten had willen schrijven, maar dat in grotesk proza werd afgeleverd, vertolkt door acteurs met overdreven gebaren en een belabberde dictie ... Ik keer nu dus terug naar dat kleine theater (dat zal nog wel vaker gebeuren), terug naar mijn scène: deuren en balkons zijn vergrendeld; de huizenblokken rondom het regeringspaleis zijn volledig uitgestorven. Niemand heeft het schot gehoord dat tussen die koude stenen muren galmde, niemand heeft mijn vader uit de Sint-Thomaskerk zien komen, niemand heeft hem als een schim door de straten naar zijn huis zien schieten, niemand heeft hem op dat late avonduur naar binnen zien gaan, met een nog warm pistool in zijn zak. Het kleine voorval was door de Grote Gebeurtenis tenietgedaan; de onbetekende dood van een willekeurige inwoner van de wijk Egipto door de belofte van de Superlatieve Doden die het domein zijn van Onze Lieve Vrouwe van de Oorlog. Maar ik heb eerder al gezegd dat mijn vader slechts de ene vijand voor de andere inruilde, en inderdaad: toen de kerkelijke achtervolger was uitgeschakeld, kreeg hij de militaire achter zich aan. In het nieuwe Bogotá van Melo en zijn

medecoupplegers werden radicalen als mijn vader gevreesd vanwege hun enorme vermogen om de orde te verstoren – ze hadden zich in de loop der tijd niet voor niets gespecialiseerd in het organiseren van revoluties en politieke opstanden –, en er was nog geen vierentwintig uur verstreken sinds de man in poncho, of diens lichaam, liever gezegd, in de Sint-Thomaskerk in elkaar was gezakt of er werden overal in de stad mensen opgepakt. Radicalen, universiteitsstudenten en congresleden kregen niet al te vriendelijk, gewapend bezoek van de mannen van Melo. De kerkers stroomden vol, verscheidene leiders vreesden inmiddels voor hun leven.

Mijn vader vernam dit allemaal niet via zijn kameraden. Een luitenant uit het leger van verraders stond midden in de nacht voor zijn huis en beukte een paar keer met zijn geweerkolf tegen het raamkozijn om hem wakker te maken. ‘Op dat moment dacht ik dat mijn leven voorbij was,’ zou mijn vader me veel later vertellen. Maar de werkelijkheid was anders: op het gezicht van de luitenant was een grijns te zien die het midden hield tussen trots en schuld-bewustheid. Gelaten deed mijn vader de deur open, maar de man kwam niet binnen. Vóór het aanbreken van de dag, zei de luitenant, zou een peloton hem van zijn bed komen lichten.

‘En hoe weet u dat?’ vroeg mijn vader.

‘Omdat het mijn eigen peloton is,’ zei de luitenant, ‘en ik zelf het bevel heb gegeven.’

En hij nam afscheid met de vrijmetselaarsgroet.

Pas toen herkende mijn vader hem: het was een lid van Estrella del Tequendama.

Nadat hij een paar basisbenodigdheden bijeen had gegraaid, inclusief het pistool waarmee hij het dodelijke schot had gelost en de knokige hand, zocht mijn vader zijn toevlucht in de drukkerij van de gebroeders Acosta. Veel van zijn kameraden bleken op hetzelfde idee te zijn gekomen; de nieuwe oppositie groepeerde zich al om het land weer in democratische banen te leiden. Dood aan de tiran! werd er geroepen (of eerder voorzichtig gefluisterd, want het was uiteraard niet de bedoeling dat de straatpatrouilles werden gealarmeerd). Hoe dan ook, die avond waren er, naast drukkers en bin-

ders die zich alleen naar buiten toe neutraal opstelden, verscheidene radicale leiders in de drukkerij bijeen. Te midden van de zo vreedzaam ogende loden zetletters, die hele revoluties konden ontketenen als ze in stelling werden gebracht, te midden van honderden of misschien wel duizenden houten bakjes die alle mogelijke protesten, revoluties, dreigementen, manifesten en tegenmanifesten, aanklachten, aangiftes en eisen uit de politieke wereld leken te bevatten, maakten ze plannen om samen de bezette hoofdstad te verlaten en met legers uit andere provincies de heroveringscampagne uit te stippelen. Mijn vader werd onthaald alsof het voor zich sprak dat hij het bevel over een regiment zou gaan voeren. Hij sloot zich bij hen aan, deels omdat de nabijheid van anderen hem een idee van veiligheid gaf, deels vanwege het onderlinge gevoel van verbondenheid dat altijd zo sterk leeft onder idealisten; maar in zijn achterhoofd had hij al een besluit genomen, en vanaf het begin van de reis had hij maar één doel voor ogen.

Ik voer de snelheid wat op. Soms heb ik misschien meerdere pagina's besteed aan de gebeurtenissen van één dag, maar op dit moment in mijn relaas moet ik in een paar regels tijd een paar maanden doornemen. Vergezeld van een huisknecht, beschut door de donkere savannenacht en goed bewapend verlieten de pleitbezorgers van de instituties Bogotá. Ze bestegen de berg van Guadalupe naar de gure hoogvlakte waar zelfs de espeletia's van de kou bezweken, daalden af naar tropisch laagland op hongerende, koppige muilezels die ze onderweg hadden aangeschaft, bereikten de oevers van de Magdalenarivier en voeren na een acht uur durende reis in een gammele kano de plaats Honda binnen, die ze uitriepen tot hoofdkwartier van het verzet. In de maanden daarna rekruteerde mijn vader mannen, zorgde voor wapens en organiseerde patrouilles; hij ging als vrijwilliger mee met generaal Franco en keerde verslagen terug uit Zipaquirá, hij hoorde generaal Herrera zijn eigen dood voorspellen en zag de profetie zich vervolgens voltrekken, hij probeerde in Ibagué een alternatieve regering te vormen maar kwam niet verder dan een poging, hij liet het door de dictator ontbonden congres bijeenroepen, hij bracht in zijn eentje een bataljon van jonge ballingen uit Bogotá of Santa Fe op de been

en lijfde het in bij het leger van generaal López, hij vernam in de beslissende dagen de vertraagde maar triomfantelijke nieuwsberichten uit Bosa en Las Cruces en Los Egidios, hij hoorde dat op drie december het negenduizendkoppige leger Santa Fe of Bogotá binnentrok; en terwijl zijn makkers dit zaten te vieren met forel in pikante saus en meer brandy dan mijn vader ooit bij elkaar had gezien, bedacht hij dat hij mee zou feesten, dat hij zijn brandy zou opdrinken en zijn forel zou opeten en hun daarna de waarheid zou vertellen: dat hij niet zou deelnemen aan de overwinningmars, dat hij de heroverde stad niet zou binnentrekken.

Ja, dat zou hij hun vertellen, dat het hem niet interesseerde om terug te gaan omdat de stad, al was hij voor de democratie misschien herwonnen, voor hem nog altijd verloren was. Hij zou er nooit meer gaan wonen, zou hij zeggen, want zijn leven daar was voorbij, alsof het een ander toebehoorde. In Bogotá had hij gedood, in Bogotá was hij ondergedoken, hij had niets meer in Bogotá. Maar ze zouden hem niet begrijpen, natuurlijk niet, en wie dat wel deed, zou hem niet willen geloven of proberen hem over te halen met opmerkingen als 'de stad van je ouders' of 'de stad waarvoor je hebt gestreden' of 'de stad waar je het licht zag', en dan zou hij hun als onbetwistbaar, authentiek bewijsmateriaal de hand van de dode Chinees moeten laten zien, die vinger die, als bij toverslag, altijd weer naar de provincie Panama wees.